

Program obnovy dediny na Slovensku

A. Kršáková: *Program of the Village Renewal in Slovakia. Život. Prostr., Vol. 32, No. 3, 127–130, 1998.*

The program of village restoration is based on principles of restoration material, natural and spiritual environment of the countryside. It is a process in which villages plan, project and realise at on the activities are leading to permanent improvement of lifestyle. At the same time the villages try to conserve their specific features and they support increase of new healthy generations. The basic principle of the Program of village restoration is an increased human activity – individual and communal one. The well-developed European countries realise this kind of program about 20 years. In Slovakia, it is realised since the January 1st, 1998 – after the publication of “Methodological measures to the village restoration program in Slovakia, in conditions and rules of participating villages”. The state takes part in this program either by partial financing the activities for starting and promotion of this process, or indirectly by means of specialised organisations – Slovak Environmental Agency and Agency for Rural Development leading the Program of village restoration from methodological point of view.

Program obnovy dediny je predovšetkým proces. Proces otvorený, dynamický, vývojový, ktorý by raz mal na každej dedine začať a nikdy neskončiť. Proces, v ktorom sa obracia pozornosť k životu na vidieku.

Program obnovy dediny je postavený na princípe **obnovy hmotného, prírodného a duchovného prostredia vidieka**. Je to proces, v ktorom obce plánujú, projektujú a uskutočňujú také aktivity a činnosti, ktoré smerujú k trvalému zvýšeniu štandardu života na dedine – zároveň so zachovaním jeho špecifik. Program spája všetkých iniciatívnych ľudí, učí ich spolupráci v prospech spoločnej vízie. Vízie o tom, ako by mohla vyzeráť každá jedna slovenská dedina. Aby mladí neodchádzali za pozlátkou mesta, aby na vidieku vyrastali nové zdravé generácie, aby sa na dedine ľuďom dobre žilo.

Ciele Programu obnovy dediny:

- obnovenie sociálno-demografického základu dediny,
- obnovenie a rozvíjanie miestnych kultúrnych a spoločenských tradícií,
- upevňovanie lokálnych a regionálnych spoločenstiev,
- rozvoj hospodárstva a zamestnanosti,
- racionálne využívanie prírodných zdrojov a produkčného potenciálu pôdy,
- urbanisticko-architektonické riešenie hmotného prostredia,

- rekonštrukcia a modernizácia zanedbaného domového a bytového fondu,
- budovanie základnej občianskej vybavenosti a technickej infraštruktúry,
- dôsledné dodržiavanie ekologických princípov v ochrane a tvorbe životného prostredia dediny,
- zabezpečenie dôslednej ochrany prírody v katastrálnom území dediny,
- realizovanie regionálneho rozvoja na miestnej úrovni.

K týmto cieľom sa možno dopracovať prostredníctvom množstva aktivít, pričom **základným princípom tohto programu je zvýšená ľudská aktivita – individuálna i komunálna**.

Vychádzajúc zo zahraničných modelov, ako i z materiálov doteraz predložených vláde SR, predmetom programu obnovy dediny sú:

• Aktivity globálneho charakteru:

- *predprojektová a projektová príprava*: práca s obyvateľstvom a príprava dokumentácií (Programu obnovy obce, územného plánu, územnoplánovacích podkladov, projektov jednotlivých zámerov obnovy obce),
- *kultúra, osвета a propagácia*: 1. podpora kultúrnych tradícií (obnova rázovitých stavieb a drobnej architektúry, príprava miestnych múzejných expozícií, oživenie

Hybe

tradičných zručností a remesiel vrátane propagácie výrobkov miestnej kultúry, podpora kultúrnych akcií a zvykoslovia, propagácia regionálnych tvaroslovných architektonických prvkov pri rekonštrukcii a obnove stavebného fondu, vydávanie propagačných materiálov o obci atď.); 2. vzdelanosť a osвета (prednášky, exkurzie, spoločenské akcie, spoločné pracovné aktivity, programy pre voľný čas mládeže, činnosť miestnych združení, spolkov a klubov, aktivistov, budovanie náučných chodníkov, ekologická a environmentálna výchova atď.).

● **Stavebno-technické aktivity:**

- *výstavba, úprava a rekonštrukcia verejnoprospešných stavieb:* 1. technickej infraštruktúry obce (ciest, chodníkov, cyklotrás, vodovodov, kanalizácie, čističiek odpadových vôd, plynofikácie, spojov, autobuso-

vých zastávok, verejného osvetlenia atď.); 2. objektov a plôch sociálnej infraštruktúry a občianskej vybavenosti (obecných úradov, hasičských zbrojníc a požiarnych nádrží, domov kultúry, domov smútku a cintorínov, kostolov, športových zariadení, penziónov pre seniorov, škôl a predškolských zariadení, zdravotníckych zariadení, zariadení sociálnej starostlivosti atď.),

- *úprava a revitalizácia verejných priestranstiev:* (námestí, ulíc vrátane domových fasád a oplotenia, parčíkov, detských ihrísk, oddychových plôch a pod.),
- *obecná "sociálna bytová výstavba" a výstavba domov pre mladé rodiny atď.*

● **Zelené aktivity:**

- *skrášľovanie verejných priestranstiev* (výsadba pôvodných druhov drevín a rastlín a pod.),
- *návrh a realizácia projektov pozemkových úprav, aktivity v území zamerané na zmenu deformovaného poľnohospodárstva na tradičné, rozvoj tradičného ovocinárstva,*
- *ochrana a budovanie chránených prírodných území v katastri, dobudovanie miestneho systému ekologickej stability – udržanie a budovanie biokoridorov a biotopov* (výsadba medzí, vetrolamov, alejí, ochrannej zelene okolo fariem a škodlivých výrob, úprava korýt potokov a posilnenie brehových porastov, úprava a výstavba malých vodných nádrží atď.),
- *ekologické opatrenia v obci* (sanácia divokých skládok a budovanie riadených skládok TKO, separovaný zber, kompostárne, zavádzanie alternatívnych zdrojov energie, budovanie vykurovacích systémov na ekologické palivá: plyn, drevné štiepky, solárnu, veternú, geotermálnu energiu a pod.).

● **Aktivity na podporu rozvoja pracovných príležitostí:**

- *budovanie regionálnych i miestnych informačných a poradenských centier na podporu podnikania na vidieku,*
- *budovanie obecných prevádzok a prenajímateľstvo priestorov na podnikanie* (stravovacích a ubytovacích zariadení, cestovných kancelárií, pekární a cukrární, mlynov, chov rýb, budovanie stavebných prevádzok, oživovanie tradičných remesiel, vrátane predaja, na báze miestnych surovín atď.),
- *budovanie pobočiek výrobných podnikov – satelitov veľkých podnikov, organizácií a vzdelávacích zariadení,*
- *vytváranie podmienok na finalizáciu produktov poľnohospodárskej výroby so zameraním na tradičné produkty* (muštárne a sušiarne ovocia, lisovanie oleja atď.),
- *organizovanie podujatí v oblasti regionálneho podnikania spojených s predajom miestnej produkcie* (trhov a jarmokov, stabilných výstavných siení výrobkov atď.),
- *aktivizovanie možností vidieckej turistiky a iné.*

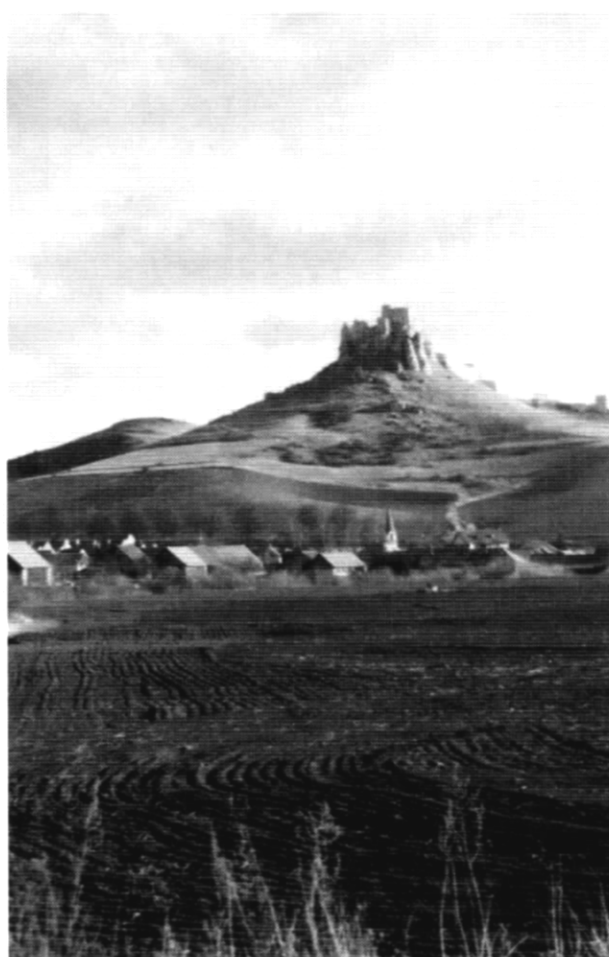
Slovensko je vidiecka krajina a rozvoj vidieka predstavuje významný determinant v rozvoji celej krajiny. Aj keď v súčasnosti mestá obýva 56,1 % a dediny 43,9 % obyvateľstva, charakter osídlenia svedčí o tom, že naša republika je krajinou vidieka.

Pri rozlišovaní typov sídel sa spravidla medzi sídlom vidieckeho typu (dedinou) a sídlom mestského typu (mestom) považuje počet obyvateľov 5000. Celkový počet sídel je 2867, právny štatút mesta má 136, z nich len 122 má nad 5000 obyvateľov. Teda väčšina slovenských sídel (asi 95 %) sú dediny – 1735 – s počtom obyvateľov nižším ako 1000, 1024 obcí má dokonca menej ako 500 obyvateľov.

Program obnovy dediny je jedným z uznávaných nástrojov rozvoja vidieka. Program obnovy dediny poznajú štáty rozvinutej Európy už asi 20 rokov, u nás sa začal uvádzať do života až r. 1991, keď boli vypracované odporúčania a metodické usmernenia a vláda SR prijala uznesenie č. 395/91. Aj keď vtedy ešte nebolo zabezpečené financovanie tohto procesu, mnohé obce, resp. priaznivci tohto programu pochopili jeho filozofiu a uskutočňovali aktivity totožné s predmetom Programu obnovy dediny. Financované boli z rôznych zdrojov (štátnych dotácií, obecných rozpočtov, fondov, súkromných a neštátnych zdrojov atď.) a už z tejto etapy máme mnoho pozitívnych príkladov realizácií aj v slovenských obciach.

K Programu obnovy dediny sa systémovo pristúpilo r. 1997, keď vláda SR schválila Aktualizovaný program obnovy dediny a prijala uznesenia č. 222/97. Realizácia tohto procesu sa naplno rozbehla r. 1998. Orgány a organizácie poverené jeho prípravou (MŽP SR, MP SR, Slovenská agentúra životného prostredia, Agentúra pre rozvoj vidieka (ARVI) v spolupráci so ZMOS) rozpracovali metodické podklady týkajúce sa odborného, organizačného, prevádzkového a finančného zabezpečenia. Tieto kroky sumarizuje *“Informácia o zabezpečení programu obnovy dediny na Slovensku od začiatku r. 1998”*, ktorú vláda prerokovala 27. 1. 1998.

“Metodické usmernenie o programe obnovy dediny na Slovensku, podmienkach a pravidlách účasti obcí v ňom”, dostali všetky obce prostredníctvom Obecných novín. Jeho súčasťou bola aj *“Prihláška obce do Programu obnovy dediny”*, ktorou sa obce môžu prihlásiť a výšpecifikovať predmet, na ktorý požadujú finančnú dotáciu na r. 1998 a *“Dotazník”* so základnými údajmi o obci. Prihlášky a dotazníky vyhodnotia odborníci zo SAŽP a ARVI podľa prijatých kritérií, z ktorých hlavným je aktívny ľudský potenciál, územná pripravenosť, poloha a veľkosť obce. Na základe tohto vyhodnotenia rozhodne medzirezortná komisia pre Program obnovy dediny (ktorá bola zriadená pri MŽP SR zo zástupcov rezortu, niektorých ďalších ministerstiev, ich odborných organi-

Studenec

zácii a ZMOS-u) o financovaní príslušných aktivít. V r. 1998 sú predmetom priameho financovania aktivity a činnosti slúžiace na rozbeh a propagáciu tohto procesu a pochopenia jeho hlavnej filozofie. Financuje ich rezort životného prostredia a rezort pôdohospodárstva zo svojich rozpočtových kapitol. Sú to tieto základné položky:

- práca s obyvateľstvom – úloha facilitátora, spracovanie Programu obnovy obce,
- spracovanie územnoplánovacej dokumentácie (prieskumy a rozbery, urbanistické štúdie a koncepty územných plánov),
- spracovanie ďalších projektov obnovy obce v súlade s Programom obnovy obce, príp. územným plánom,
- drobné aktivity na zlepšenie vzhľadu obce, jej verejných priestranstiev a kvality prostredia,
- osвета a propagácia.

Brezová pod Bradlom

Obce, ktoré pre nedostatok financií nedostanú podporu tohto roku, avšak splnia určité kritéria, dostanú osvedčenie o tom, že sa zúčastňujú Programu obnovy dediny. Toto osvedčenie bude podporným argumentom pri žiadostiach zo štátnych fondov zameraných na dotačnú politiku, spravovaných ministerstvami pôdohospodárstva, hospodárstva, dopravy, pôšt a telekomunikácií, kultúry, školstva a životného prostredia. Podľa uznesenia vlády SR č. 222/97 sú správcovia fondov povinní považovať "účasť obce v obnove dediny" za závažné kritérium na pridelenie podpory zo štátneho fondu.

Okrem priameho financovania štát podporuje proces obnovy dediny aj nepriamo – prostredníctvom odborných organizácií oboch rezortov – Slovenskej agentúry životného prostredia a Agentúry pre rozvoj vidieka.

Počas prípravy sa robila permanentná osвета a propagácia, účastníkom Programu obnovy dediny sa poskytovali prostredníctvom SAŽP Centra územného plánovania a ARVI odborné konzultácie, organizovali sa školenia a prednášky, sprievodné výstavy pozitívnych príkladov realizácie tohto programu u nás a v zahraničí. Pri rozbiehaní Programu obnovy dediny SAŽP spracovala a vydala reklamnú skladačku, logo POD, samolepky. Odborní pracovníci SAŽP Centra územného plánovania a environmentálnej regionalizácie spolupracovali s obcami pri vyplňaní prihlášok a dotazníkov a spolu s ARVI vyhodnocujú tieto materiály a pripravujú

ich na rokovanie medzirezortnej komisie. S obcami zostanú naďalej v kontakte ako odborní a metodickí konzultanti v tomto programe, ako aj v procese územného plánovania.

SAŽP bude vyhotovovať celoslovenské prehľady, priebežne monitorovať pozitívne snahy a príklady realizácií Programu obnovy dediny, publikovať a propagovať ich.

***

Aj keď Program obnovy dediny by mal mať konkrétny "vizuálny a dojemový" efekt, v prvom rade je to obnova ducha a myslenia – občana ako obyvateľa dediny, samosprávy ako správcu územia a štátu ako patróna. Niekoľkokrát a v rôznych podobách a pomenovaniach bol už publikovaný predmet a ciele Programu obnovy dediny, ale v žiadnej obci obnova nenaštane, kým sa o ňu nepričinia doslova všetci obyvatelia zmenou vzťahu a miery zodpovednosti k veciam verejným a spoločným. Kým si neuvedomia, čo vlastne vo

svojej obci chcú a čo nechcú mať, akým dielom k tomu vedia prispieť a aké možnosti a cesty k tomuto cieľu vedú. Štát túto snahu dokáže len podporiť – priamo finančne alebo nepriamo – odborne a metodicky.

Všeobecne sa rado konštatuje, že peňazí je a aj bude vždy málo. Ale obnova dediny zďaleka nie je len o tom!...

Ing. arch. Anna Kršáková (1951), riaditeľka SAŽP – Centra územného plánovania a environmentálnej regionalizácie, Lazovná 33, 975 90 Banská Bystrica.

E-mail: cuper_bb@bb.sanet.sk